

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАНКОВИХ АРМІЙ У ПРОСКУРІВСЬКО-ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОПЕРАЦІЇ

У статті розглядається застосування танкових армій у наступальній операції, висвітлені прорахунки командування у постачанні сил прориву озброєнням і паливом.

Ключові слова: танкова армія, наступальна операція, оточення, охоплюючий маневр.

Постановка проблеми та її актуальність. Проскурівсько-Чернівецька операція характерна масованим застосуванням танкових об'єднань. Однак належної оцінки цього факту у вітчизняній історіографії ще не здійснено. Набутий досвід бойових дій танкових з'єднань у глибокому ворожому тилу, в умовах складної оперативної та тактичної обстановки, швидкій зміні орієнтирів і завдань залишається повчальним та актуальним і сьогодні.

Метою цієї статті є здійснення історичної розвідки щодо одночасного застосування в одному місці, у рамках однієї операції п'яти танкових об'єднань з боку воюючих сторін.

На початку весни 1944 р. Українські фронти майже одночасно відновили наступ на Правобережній Україні. Розпочинався другий етап Дніпровсько-Карпатської операції. Розгром найбільшого угруповання противника, що знаходилося тут, повинен був серйозно вплинути на подальший хід збройної боротьби на радянсько-німецькому фронті. Важливим фактором було те, що радянське воєнно-політичне керівництво прагнуло звільнити родючі українські землі до посівної кампанії, щоб до осені збільшити продовольчі ресурси країни.

Зимова кампанія 1943–1944 рр. для німецьких військ була надзвичайно складною. Давалися взнаки серйозні поразки у попередній час. Щоб не втратити боєздатність і уникнути

Хлонь Сергій Євгенович, начальник бази озброєння РХБЗ, м. Волочиск.

© Хлонь С.Є., 2010

повного розгрому, вермахт робив неймовірні зусилля для закріплення на Правобережній Україні. Саме тому тут було сконцентровано до 35% усіх піхотних дивізій Східного фронту, 75% – танкових, 33% – моторизованих, що було наймогутнішим угрупованням збройних сил рейху. У складі груп армії “Південь” і “А” під командуванням генерал-фельдмаршалів Манштейна і Клейста перебували 14 із 18 танкових і 2 моторизовані дивізії, не враховуючи піхотних [13, 4].

Радянські війська у кінці грудня – на початку січня в ході запеклих боїв завдали поразки противнику під Житомиром, Кіровоградом, Корсунь-Шевченківським, Рівно, Нікополем, Кривим Рогом і на початок березня вийшли на рубіж Луцьк, Шепетівка, Звенигородка, Широке [14, 3–7].

У рамках стратегічної операції з визволення Правобережної України, яка включала 10 фронтових і міжфронтових операцій, об’єднаних одним задумом, з 4 березня по 17 квітня 1944 р. проводилась і Проскурівсько-Чернівецька наступальна операція. Вона була підготовлена штабом 1-го Українського фронту (командувач фронту генерал армії М. Ватутін 29 лютого був смертельно поранений; у березні на цю посаду було призначено Маршала Радянського Союзу Г. Жукова) [17]. Основне завдання у Проскурівсько-Чернівецькій операції було продиктовано насамперед вигідним охоплюючим розташуванням радянських військ стосовно правого крила групи армій “Південь”. Операція проводилась у взаємодії з 2-м Українським фронтом [2, 558; 10, 279–280].

1-му Українському фронту належало силами трьох загальновійськових і двох танкових армій завдати удару в південному напрямку на ділянці Дубно, Шепетівка, Любар і розгромити німецько-фашистське угруповання в районі Кременець, Старокостянтинів, Тернопіль. А далі, убезпечивши себе з боку Львова, наступати на Чортків і відрізати ворожим військам шляхи відступу на захід у смузі на північ від р. Дністер. Перехід у наступ планувався 4–6 березня 1944 р. [11].

Особлива роль у Проскурівсько-Чернівецькій операції відводилась танковим арміям. У березні 1944 р. на подільській

землі були зосереджені основні сили танкових військ Червоної Армії (1-а, 3-я та 4-а танкові армії) та вермахту (1-а та 4-а танкові армії). З радянського боку спочатку до наступальної операції залучалось 1400 танків та САУ, з німецького – 1100 танків та штурмових гармат [7, 133–135; 8].

Підготовка операції вимагала проведення значних перегрупувань військ. Необхідно було перекинути 3-ю гвардійську танкову армію з району Бердичева у район Шумське, майже повністю перемістити 60-ту і 1-шу гвардійську загальновійськові армії в нові смуги, пересунути вправо частину військ 18-ї і 38-ї армій. Крім того, потрібно було перегрупувати 4-ту танкову армію з району на захід від Києва на відстань до 350 км. Вже у ході операції виникла потреба перегрупувати 1-шу танкову армію з району Білої Церкви. Незважаючи на складні метеорологічні умови і поганий стан доріг всі ці перегрупування були зроблені організовано і в основному у встановлені терміни, проте не обійшлося без недоліків. У доповідній записці командувача 1-го Українського фронту маршала Г. Жукова Верховному Головнокомандувачу зазначається: “Не прибули для Баданова (генерал-лейтенант, командувач 4-ої танкової армії) 70 танків і одна мех. бригада. Не вдалося створити належних запасів пального, але на перші 2–3 дні ПММ з натяжкою вистачить, решта на підході. Враховуючи, що прохідність шляхів погіршується, вирішив приступити до виконання завдання 4.3.44 р.” [10, 297].

На підготовку та хід бойових дій суттєво впливали місцевість і пора року. Ліси, низовини з чисельними озерами і болотами, пересічені густою мережею рік (Дністер, Піденний Буг, Прут, Прип’ять, Стоход, Турія, Вижевка), їх канали і притоки, річкові долини та яри утворювали ряд природних рубежів, важкопрохідних в умовах весняного розливу, просування військ поза дорогами значно ускладнювалось.

При підготовці та в ході операції розвідка радянських військ не зуміла виявити перегрупування противника, який перекинув на проскурівський напрямок у район південніше Ямполья, Шепетовки п’ять танкових дивізій (1, 6, 16, 17-а і танкова дивізія “Адольф Гітлер”) з уманського напрямку, одну танкову дивізію (7-а) з району Дубно та з Німеччини

68-у і 357-у піхотні дивізії. Появу шести нових танкових та двох піхотних дивізій противника на цій ділянці розвідка 1-го Українського фронту виявила лише в ході операції [12]. На завершальному етапі вона своєчасно не розкрила підхід до фронту нових з'єднань противника та 2-го танкового корпусу СС, що терміново перекидався з Франції і зіграв головну роль у прориві оборони на зовнішньому фронті, в стику між 18-м гвардійським корпусом 1-ої гвардійської армії і 23-м корпусом 60-ої армії в районі Підгайці, внаслідок чого удар противника виявився несподіваним [2, 588].

На першому етапі до операції залучались 3-я і 4-а танкові армії.

Директиву фронту на участь у наступальній операції 3-я гвардійська танкова армія отримала 21 лютого 1944 р. Вона повинна була після прориву оборони противника 60-ю армією на глибину 5–6 км увійти до прориву, розвинути наступ і на шостий–восьмий день операції у взаємодії з 4-ю танковою армією оволодіти Проскуровим (нині Хмельницький) та вийти у район Ярмолинці, Проскурів, Зарудне, одним танковим корпусом сприяти 1-й гвардійській армії в оволодінні Старокостянтинівим [18].

Для введення армії в операцію виділялася смуга шириною 14 км, глибина бойового завдання складала близько 130 км, а середньодобовий темп наступу мав бути 15–20 км. На 3 березня 1944 р. в армії було 276 танків і САУ, зокрема в 6-му гвардійському танковому корпусі 166 танків і САУ, 7-му гвардійському танковому корпусі 78, в 9-му механізованому корпусі 32. 91-а окрема танкова бригада знаходилася в районі зосередження на доукомплектуванні [1, 154].

Командувач армії генерал П.С. Рибалко вирішив ввести армію в прорив в одноешелонній побудові, маючи на правому фланзі 9-й механізований корпус, у центрі – 6-й гвардійський танковий корпус, на лівому фланзі – 7-й гвардійський танковий корпус, а в резерві – 91-у танкову бригаду і 50-й мотоциклетний полк [18].

Для забезпечення введення в прорив виділялася 1-а артилерійська дивізія РГК, а також вся артилерія 18-го стрілецького корпусу 60-ої армії, що дозволило мати до 40 гармат і мінометів на 1 км фронту. На другорядному напрямі

щільність складала 10–13 гармат і мінометів. Вся артилерія і міномети танкової армії залучалися до артилерійської підготовки атаки. Авіаційне забезпечення здійснювалося силами 5-го штурмового авіаційного корпусу. Враховуючи наявність в смузі армії значної кількості водних перешкод, балок, ярів і складні гідрометеорологічні умови, командування приділяло велику увагу інженерному забезпеченню. Армія була посилена декількома дорожніми загонами, 48-ою інженерно-саперною і 5-ою понтонною бригадами фронту. Для забезпечення бойових дій бригад як при введенні в бій, так і при діях у глибині оборони противника за рахунок сил і засобів інженерно-саперних батальйонів корпусів було створено вісім груп розгородження. У корпусах були створені рухомі загопи загородження силою до взводу, що мали по 40 протитанкових мін, а в армії – пересувний загін загородження у складі інженерно-саперної роти з 2 тис. протитанкових мін [3].

О 7 годині ранку 4 березня почалася 30-хвилинна артилерійська підготовка. Потім піхота і танки перейшли в атаку. Проте через упертий опір противника темп просування був дуже низьким. Стало зрозуміло, що стрілецькі з'єднання не зможуть самі прорвати оборону противника. Командування вирішило для завершення прориву ввести в битву 3-ю гвардійську танкову армію. Противникові було завдано серйозної поразки, і він вимушений був залишити займані позиції. У цих умовах танкові корпуси перейшли до переслідування і до кінця дня просунулися на глибину 20–25 км. Таким чином, 3-я гвардійська танкова армія наростила силу удару військ, завдяки чому була повністю прорвана тактична смуга оборони противника і з'єднання фронту отримали можливість розвивати наступ у глибину та здолали другого дня до 45 км [9].

Розуміючи загрозу, німецьке командування в ніч на 6 березня об'єднало розрізнені групи штурмової бригади СС "Лангермарк", підвело ближче танкову дивізію "Адольф Гітлер" і провело потужні контратаки. В результаті 9-й механізований корпус змушений був відійти і зайняти оборону. Одночасно протягом ночі на 6 березня противникові вдалося розвантажити в Старокостянтиніві два ешелони

з танками і ешелон піхоти. Опівдні 6 березня ворог завдав могутній контрудар у напрямку Старокостянтинів, Росолівці. Йому вдалося потіснити радянські передові частини. Бої набули запеклий характер. Деякі населені пункти по декілька разів переходили з рук в руки.

Щоб зупинити наступ радянських військ і не допустити оточення своїх частин, противник створив групу у складі дев'яти танкових і шести піхотних дивізій. Починаючи з 7 березня, німецькі війська зробили ряд спроб відкинути з'єднання 1-го Українського фронту на північ від залізниці Тернопіль – Проскурів. Щоб мати уявлення про силу цих контрударів, досить сказати, що в один із днів в атаку на передові частини армії було кинуте більше 100 танків у супроводі декількох піхотних полків. Маршал Г. Жуков згодом так оцінив обстановку, що склалася на лінії Проскурів – Тернопіль: “7 березня тут зав'язалася запекла битва, така, якої ми не бачили з часу Курської дуги” [6].

Коли угруповання противника стало відходити у південному напрямку, 3-я танкова армія поволі просувалася на південь, завдаючи відчутних ударів по ворожому угрупованню. Ведення бойових дій ускладнювалося весняним бездоріжжям і вкрай обмеженою кількістю озброєння і бойової техніки. Наприклад, на 23 березня в армії налічувалося 89 танків і 17 САУ [15]. У корпусах було в середньому по 30–35 танків і САУ. Незважаючи на це 25 березня було звільнено місто Проскурів, за що всьому особовому складу армії була оголошена подяка Верховного Головнокомандуючого.

31 березня у зв'язку з нанесенням противником сильного удару у районах Тернопіль, Бучач розпорядженням командувача фронту 9-й механізований корпус і 91-а окрема танкова бригада були підпорядковані 1-й гвардійській армії. У зв'язку з цим всі танки, що залишилися, і САУ 6-го і 7-го гвардійських танкових корпусів були передані вказаним з'єднанням. Частини, що залишилися, підрозділи корпусів і штаб армії були зосереджені в районі Ярмолинці, Томашівка, після чого убули в новий район зосередження для доукомплектування і підготовки до нових боїв [1].

На другому етапі Проскурівсько-Чернівецької операції відбувався швидкий наступ танкових військ у південному напрямку. Основний удар у напрямку на Чортків, Заліщики наносився у смузі 60-ї армії, де в операцію додатково вводилася 1-а танкова армія.

4-а танкова армія, що наступала на Кам'янець-Подільський, 25 березня головними силами вийшла до північної околиці міста, 26 березня оволоділа ним і тим самим відрізала противнику шляхи відходу до переправ через р. Дністер на південь від Хотина, куди противник вже викинув сильне прикриття. Спроба перехопити шляхи відходу противника північно-східніше Кам'янець-Подільського на рубежі Жванчик, Дунаївці не вдалася, і частини закрипились у районі міста і предмість на рубежі Кам'янець-Подільський, Оринін фронтом на північний схід.

Після безперервних двадцятиденних боїв, просунувшись в оперативну глибину оборони противника більш ніж на 100 км, війська 4-ої танкової армії зазнали великих втрат у людях і техніці, розтягнулися на фронті до 50 км і ледве стримували атаки ворога. Існували великі труднощі у постачанні боєприпасами і пально-мастильними матеріалами, зокрема, залишалось 67 боєготових танків і 0,1-0,2 боєкомплекту; у 299 гвардійському мінометному полку на 21 міномет залишалось 11 мін [13, 322]. Тили через поганий стан доріг відстали. Єдина дорога через Козак на Оринін, по якій здійснювалося (хоча і в дуже обмеженій кількості) матеріальне забезпечення, до кінця 27 березня виявилася перехопленою танками противника. Природно, що про її активне використання навряд чи можна було думати.

Командувач німецької 1-ї танкової армії ухвалив рішення на відхід, поставивши найближчим завданням армії стягнути всі свої сили до району Кам'янець-Подільського. Ця армія на кінець березня складалася з частин дев'яти піхотних дивізій (68, 96, 208, 291, 371, 1, 75, 82 і 101-а легка), дев'яти танкових дивізій (1, 6, 7, 11, 16, 17, 25-а, СС "Райх", СС "Адольф Гітлер"), однієї моторизованої дивізії (20-ї); однієї артилерійської дивізії (18-ї) [14, 133].

Оперативна обстановка в районі Кам'янця-Подільського для радянських військ залишалася складною. Тому командування

4-ї танкової армії здійснило низку заходів з підготовки Кам'янця-Подільського та інших населених пунктів, розташованих на вірогідних напрямках відходу військ оточеного угруповання противника, до жорсткої кругової оборони. Особлива увага приділялася блокуванню доріг відходу противника за р. Дністер.

З метою єдиного керівництва обороною рішенням Військової ради 4-ої танкової армії війська, що знаходилися в місті і його околицях, приєднувалися до Кам'янець-Подільського гарнізону на чолі з командиром 10-го гвардійського танкового корпусу генерал-майором Є. Беловим. Бойовий наказ на організацію оборони міста Кам'янець-Подільський був відданий штабом корпусу о 9-й годині 26 березня [19, д. 28, л. 143].

Командири частин і підрозділів при підготовці Кам'янця-Подільського до оборони і потім в ході безперервних контратак противника широко використовували створені усередині березня 1944 р. німецькими військами оборонні позиції з мінними протитанковими і протипіхотними загородженнями, займали обладнані німцями траншеї. Нестача озброєння і техніки частково компенсувалася за рахунок захоплених у противника трофеїв. Німецькі танки і гармати використовували для ведення вогню прямою наводкою; із справних і відремонтованих танків ворога командування сформувало танкову роту. Крім того, зважаючи на відсутність боєприпасів, частина підрозділів гарнізону переозброїлася на трофейну стрілецьку зброю, оскільки боєприпаси до неї були в достатній кількості [20].

Здійснені заходи з підготовки у районі Кам'янця-Подільського кругової оборони, як показав час, були доречними. Станом на 29 березня противник силами частин п'ятнадцяти дивізій підійшов упритул до району Дунаївці, Жванчик, Кам'янець-Подільський. Командувач 1-ї німецької танкової армії отримав наказ від командувача групи армій "Південь" відходити не на південь, а на захід загальним напрямком через Борщів, Чортків на Підгайці.

На ділянці фронту, що утримувалася 4-ю танковою армією, обстановка ставала вкрай складною. У доповіді начальника розвідувального відділу армії підполковника

М. Бзирина відмічалося скупчення до 400 автомашин і 100 танків противника у районі Дунаївці, близько 1000 одиниць техніки просувалася від Дунаївців на Смотрич і до 3000 автомашин – на Кам'янець-Подільський. У районі Вербка, Гуменці, Шатава зосередилося декілька сотень автомашин і 100 танків. З ранку і до пізнього вечора 29 березня вся ця техніка з особовим складом знаходилася в русі на кам'янець-подільському напрямку [19, д. 25, л. 101,102].

З виходом німецьких військ на тили 4-ї танкової армії вона, по суті, виявилася в оточенні, маючи мінімальний запас пального і боєприпасів. Гостра потреба у боєприпасах і пальному вирішувалась доставкою їх тільки вночі повітрям, але вкрай недостатньо. Командувач 4-ї танкової армії звертався з проханням: “Прошу наказати авіаторам подати скільки можна боєприпасів. Ворог скидає боєприпаси вдень і вночі у будь-яку погоду бойовими літаками...” [14, 135].

Оточивши Кам'янець-Подільський гарнізон, німці намагалися повернути цей район і зробити його воротами для відходу 1-ї танкової армії, або принаймні затримати частини радянської 4-ї танкової армії у місті і не дати їм можливості контролювати переправи на р. Дністер і дороги, які ведуть на захід, південь і південний захід.

4-а танкова армія, виконавши маневр на зосередження у районі Кам'янця-Подільського, опинилася в тилу 1-ої німецької танкової армії, перехопивши основний шлях відходу цієї армії на захід або на південь через Кам'янець-Подільський. У подальшому, з 29 березня по 2 квітня 1944 р. тут точилися запеклі бої, багаті героїчними подвигами радянських воїнів і трагічними подіями. Всього у ці дні війська, що обороняли місто, відбили близько 20 атак противника [5].

Отже, завдяки своєчасній та правильній оцінці обстановки, врахування співвідношення сил і засобів командувачем армії генерал-лейтенантом Д. Лелюшенком, енергійним заходам щодо організації кругової оборони захоплених населених пунктів, вдалося уникнути катастрофи. Оборона армії була організована своєчасно і в короткий термін – за дві доби. Рішення на оборону командувачем армії та командирами корпусів були прийняті 26–27 березня, тоді як

директива фронту на оборону надійшла лише в ніч на 29 березня і явно запізнилась [19, д. 31, л. 144–178].

За задумом Ставки Верховного Головнокомандування, основна ідея операції і кінцева її мета полягали в тому, щоб відрізати шляхи відходу на захід 1-ї танковій армії противника у смузі на північ від річки Дністер, оточити і знищити війська цієї армії [16, 46–48]. У задумі операції фронту думка про оточення і знищення противника також проходить досить виразно. Проте, внаслідок прорахунків, допущених командувачем фронту в управлінні бойовими діями військ фронту в ході операції, велике угруповання противника, оточене північніше Кам'янця-Подільського, повністю не було знищене [21].

На 28 березня 1-а танкова армія противника була охоплена радянськими військами 3-ї гвардійської і 4-ї танкових, 1-ї гвардійської, 18-ї і 38-ї загальновійськових армій в районі Чемерівці, Дунаєвці, Студеніца, Кам'янець-Подільський. Протяжність лінії фронту довкола затиснутого в цьому районі угруповання противника становила близько 150 км. Але кільце радянських військ навкруги угруповання противника було несущільним, а на найбільш відповідальних ділянках – зовсім слабким. Таким чином, хоча радянським військам і вдалося відсікти великі сили противника та затиснути їх у порівняно невеликому районі північніше Кам'янця-Подільського, умов для їх знищення створено не було. Внутрішній і зовнішній фронти виявилися вразливими, причому у найважливіших місцях.

У цих умовах найважливішим завданням, яке намагалося вирішити командування фронту, ставало перехоплення шляху відходу противника, затримання і знищення його ударами з усіх боків. Однак при вирішенні цього завдання були допущені деякі прорахунки. Після 24 березня, коли радянські 1-а і 4-а танкові армії перерізали шляхи відходу противникові на захід, командування фронту вважало, що 1-а танкова армія противника пробиватиметься на південь, через Дністер, до Румунії, і свої головні зусилля спрямувало на те, щоб відрізати ворога від переправ на Дністрі і захопити їх. Запеклі атаки німців у західному напрямку, які насилу стримувала 4-а танкова армія, розглядалися як

прагнення противника “просочитися” до переправ через Дністер. Оцінка обстановки, зроблена командувачем фронту Г. Жуковим, мала щонайменше дві істотні неточності. По-перше, всупереч думці командування фронту угруповання противника було оточене не повністю, про що свідчив розрив між 1-ю гвардійською загальновійськовою і 4-ю танковою арміями [22]. По-друге, противник прагнув пробитися не на південь, а на захід [16, 336–339], а рішучих заходів з посилення західної частини кільця оточення своєчасно зроблено не було. З 4 по 11 квітня у районах Підгайці, Підлісове, Бучач розгорнулися запеклі бої, і противнику вдалося вивести з оточення 1-у танкову армію.

Помилкою, допущеною командуванням фронту, було визначення напрямку наступу 1-ї танкової армії гітлерівців, найбільш сильної за своїм складом (на 21 березня вона мала 245 танків, тоді як радянська 4-а танкова армія – 100), на Чернівці і до Карпат, тобто набагато південніше і вбік від основного угруповання противника. Це не дозволило швидко і рішуче діяти, щоб розчленувати і знищити противника і мало дуже несприятливі наслідки, призвівши до того, що перехопити шляхи відходу противника на захід не вдалося. Німцям сильним танковим тараном вдалося пробити поспіхом організовану оборону радянських стрілецьких з'єднань і просунути на захід.

Внаслідок того, що 1-а танкова армія противника не була повністю знищена, радянським військам не лише не вдалося розвинути наступ на львівському напрямку, але й на деяких ділянках фронту (у районі Підгайці) довелося відійти на 25–30 км на східніше від початково зайнятих рубежів [12, 73].

Висновки. У підсумку слід зазначити, що у Проскурівсько-Чернівецькій операції важливу роль відіграли 1-а, 3-я гвардійські та 4-а танкові армії, які діяли на суміжних флангах 60-ї і 1-ї гвардійської армій та завдавали ворогові масованих ударів. Сміливі і стрімкі дії танкістів створювали сприятливі умови для оточення великих угруповань противника. Незважаючи на бездоріжжя і повільні темпи просування танкових частин сягали 25–35 кілометрів на добу. Наступ, як правило, проводився широким фронтом, у кількох

напрямок, що давало можливість обходити ворожі опорні пункти і завдавати їм флангових ударів.

Під час проведення Проскурівсько-Чернівецької наступальної операції уперше для розвитку успіху в одному напрямку діяли одночасно три танкові армії. Танки стали стратегічним засобом боротьби. Танкові армії, корпуси, бригади, полки застосовувались в операції як у взаємодії із загальновійськовими об'єднаннями, з'єднаннями, так і самостійно, на головних та допоміжних напрямках, а інколи входили до їхнього складу. Танки, як правило, вводились у бій у перший же день боїв, після того, як піхота прорвала першу лінію оборони противника. Вони ж зламували другу лінію оборони. В ході операції танкові об'єднання і з'єднання активно використовували для нарощення високих темпів наступу, ударів з флангу, виходу в тил противника, проведення рейдів, обходів та охоптів, оточення противника, обхідних маневрів, перекриття та утримання шляхів і залізниць.

1-а і 4-а німецькі танкові армії, що складала ядро групи армій "Південь", зазнали важких втрат. У двадцятьох дивізіях зі складу цих армій втрати перевищували 50% особового складу [7, 131–132]. В результаті операції радянські війська зайняли вигідне положення для завдання глибоких розсікаючих і флангових ударів, завершення розгрому військ противника на Правобережній Україні.

1-й Український фронт за період з 1 березня по 17 квітня 1944 р. втратив убитими 36699 чол. (4,6% від попередньої кількості військ), було поранено 116.420 чол., зникло безвісти 8048, що загалом становило 161167 чол. (20,1%). Втрати танків у цій операції ще більш вражаючі. Так, тільки 1-а танкова армія за 36 днів втратила 1317 одиниць, що складає 240% від 549, які були на початок операції, із них 523, або 95,2%, безповоротні [7, 135].

У Проскурівсько-Чернівецькій операції воїни, виконуючи складні бойові завдання в умовах весняної повені і бездоріжжя, проявили високі бойові якості, волю до перемоги, приклади мужності і героїзму. Операція характерна сміливими, ініціативними і стрімкими діями танкових і механізованих з'єднань. В результаті проведення Проскурівсько-

Чернівецької наступальної операції війська 1-го Українського фронту просунулися на 80–350 км, очистили від противника значну частину Правобережної України, звільнивши при цьому три обласні центри – Вінницю, Кам'янець-Подільський, Чернівці і понад 700 інших великих населених пунктів. На початку квітня війська фронту вийшли у передгір'я Карпат і спільно з 2-м Українським фронтом розітнули фронт німецько-фашистських військ на дві частини. Внаслідок цього південне угруповання противника опинилося ізольованим від угруповання, що знаходилося у Західній Україні, і було змушене розраховувати лише на шляхи, що йдуть через Румунію і Угорщину на південь від Карпат.

1. 3-я гвардейская танковая армия: Боевой путь 3-й гвардейской танковой армии. – М.: Воениздат, 1982. – 288 с.
2. Великая Отечественная война 1941-1945: Энциклопедия [Гл. ред. М.М. Козлов]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1985. – 832 с.
3. *Вилко В.М.* 3-я гвардійська танкова армія у Проскурівсько-Чернівецькій наступальній операції / В.М. Вилко // *Воєнна історія Поділля та Буковини: Матеріали Всеукр. наук. військово-істор. конф. (Кам'янець-Подільський, 25–26 листопада 2009 р.)* – К.: Центральний музей ЗС України, 2009. – С. 353–360.
4. *Грицюк В.М.* Особливості переходу частин 4-ї танкової армії до оборони в умовах оточення в ході фронтової наступальної операції (березень 1944 р.) / В. Грицюк, С. Сидоров // *Воєнна історія Поділля та Буковини: Матеріали Всеукр. наук. військово-істор. конф. (Кам'янець-Подільський, 25–26 листопада 2009 р.)* – К.: Центральний музей ЗС України, 2009. – С. 360–366.
5. *Дембицкий Н.П.* Бои за Каменец весной 1944 г. / Н.П. Дембицкий. – Каменец-Подольский: Абетка, 1999. – 320 с.
6. *Жуков Г.К.* Спогади і роздуми / Г.К. Жуков [Пер. з рос.]. – К.: Політвидав України, 1985. – 841 с.
7. *Лысаковский Ю.Ю.* Освобождение Украины. 1943–1944. Историко-статистическое исследование / Ю.Ю. Лысаковский, В.Н. Нестеров, В.А. Удин-Некрасов. – К.: КВИО, 1995. – 232 с.
8. *Меллентин Ф.В.* Танковые сражения 1939–1945 гг. Боевое приращение танков во Второй мировой войне / Ф.В. Меллентин. – М.: Изд-во иностр. литературы, 1957. – 304 с.
9. *Мельников С.Н.* Маршал Рыбалко: Воспоминания бывшего члена Военного совета 3-й гвардейской танковой армии /

- [Лит. запись Е.М. Пятигорской]. – К.: Политиздат Украины, 1980. – 255 с.
10. Москаленко К.С. На юго-западном направлении. Воспоминания командарма: в 2 кн. / К.С. Москаленко. – М.: Наука, 1973. – Кн. 2: 1943–1945. – 644 с.
  11. Операции Советских Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. Военно-исторический очерк: в 4 т. – М.: Воениздат, 1958–1959. – Т. 3: Операции Советских Вооруженных Сил в период решающих побед (январь – декабрь 1944). – М.: Воениздат, 1958. – 840 с.
  12. Платонов С. Проскуровско-Черновицкая наступательная операция / С. Платонов, А. Грилев // Военная Мысль. – 1958. – № 10. – С. 58–75.
  13. Проскурівсько-Чернівецька операція - видатна подія Другої світової війни: Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: М.П. Вавринчук, О.М. Завальнюк, П.Я. Слободянюк. – Хмельницький: Збруч, 2009. – 385 с.
  14. Разгром немецко-фашистских войск на Правобережной Украине (24 января – 17 апреля 1944 года): в 2 кн. [Под ред. П. А. Ротмистрова]. – М.: Изд-во Высшей военной академии им. К. Е. Ворошилова, 1957. – Кн. 2. – 318 с.
  15. Рыбалко П.С. Некоторые выводы из опыта действий танковых и механизированных соединений в условиях весенней распутицы в районе Староконстантинов-Проскуров / П.С. Рыбалко // Журнал бронетанковых и механизированных войск. – 1944. – №5–6. – С. 5–8.
  16. Сборник документов Верховного Главнокомандования за период Великой Отечественной войны. – Вып. 4 (Январь 1944 года – август 1945 года) [Под ред. А. Н. Грылева]. – М.: Воениздат, 1968. – 568 с.
  17. Хруленко І.П. Проскурівсько-Чернівецька наступальна операція 1944 року / І.П. Хруленко // Україна в полум'ї війни. 1941–1945. – К.: Україна, 2005. – 560 с.
  18. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (ЦАМО РФ), ф. 315, оп. 4440, д. 287, л. 8–33.
  19. ЦАМО РФ, ф. 323, оп. 4756, д. 25, л. 101, 102 / Разведывательная сводка штаба 4 ТА о положении войск противника в районе Каменец-Подольского на 29 марта 1944 года.
  20. ЦАМО РФ, ф. 323, оп. 4761, д. 15, л. 168–170 / Оперативная сводка штаба 4-й ТА о ходе боевых действий в районе Каменец-Подольского.
  21. ЦАМО РФ, ф. 236, оп. 13315, д. 102, л. 33–39 / Итоговое донесение командующего 1-го Украинского фронта о результатах боев с 4 по 31 марта 1944 г.
  22. Центральный державний архів вищих органів влади та управління України, ф. КМФ 8, р. 136, 6065306-6065329 / Прорыв 1-й бронетанковой армии на юге Украины.

Надійшла до редколегії 31.05.2010 р.

Рецензент: *В.В. Трофимович*, доктор історичних наук, Національний університет "Острозька академія", м. Острог.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТАНКОВЫХ АРМИЙ В ПРОСКУРОВСКО-ЧЕРНОВИЦКОЙ ОПЕРАЦИИ

Хлонь С.Е.

В статье рассматривается применение танковых армий в наступательной операции, проанализированы просчеты командования в снабжении сил прорыва вооружением, снарядами и горючим.

Ключевые слова: танковая армия, наступательная операция, окружение, охватывающий маневр.

THE PECULIARITIES OF USING OF THE TANK ARMY IN PROSKUROV-CHERNOVITSKAYA OPERATION

Khlon S.

The article presents using of tank army in attack operation, analyses errors of the command in the provision of the force of the breakout with the armaments, projectile and fuel.

Key words: tank army, attack operation, encirclement, engaging manoeuvre.